

VARGA LAJOS

A MAGYAR SZOCIÁLDEMOKRÁCIA 1945 ELŐTTI TEVÉKENYSÉGÉVEL KAPCSOLATOS FORRÁSKIADVÁNYOKRÓL

A címben megjelölt, különböző jellegű források a legszorosabb kapcsolatban állnak a XX. századi magyar történelem kérdéseivel, s tanulmányozásukat helytelen lenne leszűkíteni az MSZDP történetének egyes kérdéseire, hiszen ezek a források egyben Magyarország történetének is fontos forrásai. Az elmúlt másfél évtizedben megjelentetett dokumentumok, jegyzőkönyvek, levelezések, válogatások ugyanakkor jelzik a szociáldemokrácia múltja iránti fokozott érdeklődést.

A jegyzőkönyvek, levelezések köréből első helyen kell kiemelni „A Forradalmi Kormányzótanács jegyzőkönyvei” című művet, melyet 1986-ban jelentetett meg az Akadémiai Kiadó. A kiválóan szerkesztett és bőséges magyarázattal ellátott teljes, tehát nem válogatott vagy szelektált jegyzőkönyv — mely Szűcs László és Imre Mátyásné munkásságát dicséri — tárgyyszerű betekintést nyújt az 1919-es tanácskormány súlyos problémákkal terhelt tevékenységébe. A jegyzőkönyv átlapozása után konstatálható, hogy a tanácskormány egész tevékenységét két párt vitája, konfliktusa kíséri nyomon 1919 márciusa és augusztusa között. Kár, hogy a minisztertanácsi jegyzőkönyvek folyamatos közreadásának ügye megfeneklett — így pl. a Károlyi-, Berinkey kormányok jegyzőkönyveinek kiadása évek óta előkészületben van. Ugyanakkor az MSZDP tevékenységére vonatkozó kongresszusi vagy pártvezetőségi ülések jegyzőkönyveinek, állásfoglalásainak, határozatainak kiadására az elmúlt 15 évben nem került sor.

Több éves kutató, előkészítő és szerkesztői munka után 1997-ben jelentette meg a Napvilág Könyvkiadó a „Böhm Vilmos Válogatott politikai levelei 1914–1949” című művet. A Szűcs László és Szabó Éva által válogatott és bőséges jegyzettel ellátott kötet nemcsak Böhm Vilmos politikusi pályájának megértéséhez nélkülözhetetlen, hanem a XX. század első felének árnyalt megismeréséhez is jelentős forrásmunka. A 147 levelet tartalmazó válogatás, mely Böhm irathagyatékának csak része, nemcsak betekintést nyújt Böhm sokrétű politikai tevékenységébe, hanem az MSZDP történetére is fontos adatokat tartalmaz.

Már több mint húsz éve folyik Károlyi Mihály levelezésének közreadása. Az Akadémiai Kiadó által megjelentetett vaskos kötetek — szerkesztőik Litván György, Hajdu Tibor fáradhatatlan munkájának köszönhetően — e műfaj etalonjai.

A kötetek az MSZDP vezetőihez vagy tőlük Károlyihoz intézett számos fontos levelet tartalmaznak. Csak remélni lehet, hogy ismereteink tovább bővülnek a megjelenés előtt álló, az 1945 utáni levelezést tartalmazó kötettel.

Litván György és Varga F. János 1990 végén publikálták Jászi Oszkár Válogatott leveleit a Magvető Kiadó gondozásában. A szerkesztők — jó érzékkel — fontosnak tartották, hogy a hatalmas mennyiségű Jászi-levelekből közzétett 285 közé a magyar szociáldemokratákhoz szóló több levelet is beválogassanak.

Az 1920-as években az USA-ban letelepült szociáldemokrata Vince Sándor irathagyatéka több száz levelet tartalmaz. E levelekből jelent meg 16 a Múltunk 2000/3. számában, melyek a Demokratikus Magyarok Amerikai Szövetségének 1941–1942-es tevékenységéről tartalmaznak fontos adatokat (válogatta: Varga Lajos).

A levelezések kapcsán megemlíthető a XIX. század utolsó harmadában élénk nemzetközi tevékenységet folytató Politzer Zsigmondnak I. Mottelerhez küldött, a korabeli baloldali mozgalmakról szóló információi (Közli: Kozáry Andrea, Múltunk, 1992. 1. sz.).

A dokumentum-jellegű forrásokból — jóllehet már az 1945 utáni korszakra vonatkoznak — feltétlenül kiemelendő az emigrációban tevékenykedő Szociáldemokrata Párt 1973 júniusi bécsi konferenciáján elfogadott Szociáldemokrata Alternatíva közzététele. Erre Balogh Sándor vállalkozott a Múltunk 1991/2–3-as számában.

A dokumentumok közül még említést érdemel Szélig Imrénének a magyar munkásmozgalom történetére vonatkozó tervezete (Közli: Sipos Levente, Múltunk 1995/1. sz.).

Áttérve a memoárok és visszaemlékezések témájához, időrendben az első helyen kell megemlíteni a Kende János – Sipos Péter által összeállított „Visszaemlékezések 1919-ről” című válogatást, mely 1989-ben a Gondolat Könyvkiadónál jelent meg. Ez a válogatás már címében is szakított a korábbi apologetikus és történelmietlen kiadványok gyakorlatával, hisz nemcsak a Tanácsköztársaság ellenfeleinek korabeli írásaiból közöl részleteket, hanem zömmel a szociáldemokraták (Ágoston Péter, Kunfi Zsigmond, Weltner Jakab és mások) kétségeit, dilemmáit osztja meg mai olvasóival. Több írás származik a szakszervezeti ellenzék vezetőitől, teljességében ekkor közzéttek először újra Kunfinak a diktatúra létrejöttéről szóló cikkét (Az Ember 1919. november 14.).

1989 végén jelent meg Magyarországon először Garami Ernő: Forrongó Magyarország című emlékirata, mely az 1922-es lipcsei, bécsi kiadás reprintje. (Ma már nem létező kis kiadó — Primusz — adta ki csaknem 10.000 példányban szerénységem utószavával). Az emlékirat méltatása helyett csak annyit: ez a könyv,

ahogy a fülszövege is említette, a tiltott, a megbélyegzett, az elhallgatott könyvek listáján szerepelt egészen 1989-ig.

A Gondolat Kiadó — Szűcs László utószavával — adta közre Böhm Vilmos: Két forradalom tüzeiben című emlékiratát az 1923-as kiadás hasonmás kiadását. Ugyanis 1946-ban a Népszava Kiadó a kommunista pártra való tekintettel, a művet némileg megcsonkítva adta ki. Más szociáldemokrata személyiség emlékirata sajnos nem jelent meg, kivételt Vince Sándor terjedelmes emlékiratából a Kun Béláról írott fontos részletek képeznek. Megjelent a Múltunk 1998/1. számában, Varga Lajos közlésében.

1996-ban jelentette meg reprint kiadásban Révész Mihály: Fél évszázad című művét a Szociáldemokrácia Egyesülés 2000.

Az 1980-as évek közepétől számos szociáldemokrata vezető cikkeiből, tanulmányaiból, beszédeiből különböző terjedelmű válogatások jelentek meg.

A sort a Szocializmus című folyóiratból 1984-ben közzétett válogatással kell kezdeni (Szerkesztettek: Jemnitz János – Schlett István. Kossuth Könyvkiadó). Ez a fontos vállalkozás elsősorban a főiskolai oktatás segítségét kívánta elősegíteni, s tematikai beosztása jól szolgálta a folyóirat sokrétűségének érzékeltetését. Ám az egyes szerzők kiválasztása, illetve néhányuk elhallgatása egyben a korszak politikai, ideológiai korlátait is jól visszatükrözi.

Az 1980-as években négy szociáldemokrata személyiség munkáiból jelent meg válogatás a Kossuth Könyvkiadó gondozásában. A megjelenés sorrendjében:

Kunfi Zsigmond : Mucsi Ferenc – Szabó Ágnes

Garbai Sándor : Szabó Ágnes – Varga Lajos

Pogány József : Varga Lajos

Mónus Illés : Szabó Ágnes – Pintér István.

Kunfi Zsigmondtól (nem szólva itt a feldolgozásokról, életrajzokról) már az 1970-es években is jelent meg cikkgyűjtemény, ám ez egy évtizeddel későbbi válogatás az 1920-as évekbeli Kunfit is árnyaltabban mutatta be az érdeklődőknek, de az 1919-es vívódásait nem tárta fel. A Garbai-kötet sajátossága, hogy inkább életrajzi feldolgozás, s nem annyira munkáinak szerepeltetése. A kiadvány nem élhetett azzal a lehetőséggel, hogy fontos részleteket közöljön mindmáig kéziratban lévő emlékiratából. Ugyancsak ez a sors érte levelezését is.

Függetlenül Pogány József kalandor politikai szereplésétől, szociáldemokrata korszakának publicisztikája része a magyar a politikai gondolkodásnak. Több történeti elemzése (pl. 1848-ról szóló megállapításai) szociológiai, szociográfiai vagy éppen irodalomtörténeti tanulmányai nem csak korának gondolatiságába nyújtanak bepillantást.

A Mónus Illés-válogatás jól mutatja be a teoretikust, a demokráciáért, a szociális igazságokért küzdő szociáldemokratát, politikust. A kötet megragadóan érzékelteti Mónus politikai előrelátását, a társadalmi problémák megoldásának szükségességét.

A köteteket a kiadó által szabott szűk keretek között mozgó életrajzok vezették be. A tudományos igényességgel összeállított magyarázó és pontosító jegyzetek az érdeklődő olvasó tájékozódását jól szolgálják.

Kéthly Anna beszédeiből, cikkeiből, különféle beadványaiból az 1990-es években két kiadvány készült. 1990-ben egy kis szövetkezet nagyon szerény kivitelű kiadványaként Strassenreiter Erzsébet egy 130 oldalas válogatást nyújtott át az olvasóknak. A 23 dokumentumból 11 az 1948 június előtti időkből származik, a többi néhány levél, rövid cikk zömmel az 1960-as évek első feléből.

Feltehetően 1994-ben látott napvilágot a Kéthly Alapítvány kiadásában a „Szabadságot Magyarországnak!” című terjedelmes válogatás (430 oldal), amely Kéthly Annak 1956–1976 között írt cikkeit évenkénti bontásban tárja az olvasó elé. Mindkét kiadvány jelentősen hozzájárul Kéthly Anna politikusi pályájának megismeréséhez, azonban sajnálatosan nélkülözi a gondos szerkesztői munkát. A terjedelmes „Szabadságot Magyarországnak!” kötetnek csak a kiadója és a támogatója szerepel az impresszumban. Tudományos apparátus nélkül csupán gyűjtemény, de nem igényes válogatás születhet. Tudományos igényű Kéthly-kötet kiadása még előttünk áll.

1994-ben jelent meg az osztrák–magyar történész vegyesbizottság kiadásában, Jemnitz János – Harsányi Iván nagyszerű szerkesztésében „Rónai Zoltán: Válogatott írások I.” című mű. Ez a szerény kivitelű kiadvány először teszi lehetővé, hogy a kiváló teoretikus és politikus Rónai Magyarországon alig hozzáférhető, Közép-Európáról szóló írásait a kutatók megismerhessék. Várakozással tekintünk a folytatás felé.

1998-ban a Magyar Lajos Alapítvány jelentetett meg könyvet Faragó László írásaiból. A kötethez Fejtő Ferenc is cikket adott saját emlékeiből. Több történész és kortárs is jelentkezett írásaival, melyek kiegészítették Faragó László cikkeit, harcos publicisztikáját. A szerkesztők jegyzetanyaga ugyanakkor lehetett volna részletesebb és igényesebb.

A feladatok elemzése és felsorolása helyett csak megemlíteném, hogy a levéltárakban még számos napló, emlékirat található kéziratban. Fontos tanácskozások jegyzőkönyvei nem kerültek kiadásra. Lenne még mit törleszteni.